

УДК 657.336.1

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/154-42>**Лебедевич С. І.**

доктор економічних наук, професор,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4138-0778>

Клим Н. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний лісотехнічний університет України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4949-6644>

Плекан М. В.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0003-2715-1290>

Svetlana Lebedevich, Nadiia Klym

Ukrainian National Forestry University

Mariia Plekan

Lviv Polytechnic National University

КОНЦЕПЦІЯ ОБЛІКОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄДНАНИМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ УКРАЇНИ

У статті проведено дослідження інформаційного забезпечення оптимізації управління вітчизняними об'єднаними територіальними громадами (далі – ОТГ) на поліфункціональних засадах та відображено концепцію забезпечення оптимізації управління ОТГ України. Усі чинники впливу на управління об'єднано у такі основні групи: оборонні, соціальні, екологічні, економічні. Розроблено модель оптимізації управління ОТГ та концепцію облікового забезпечення її. Завдання розв'язані у єдиній системі «ОТГ – Зовнішнє середовище», при цьому вона включає такі окремі підсистеми: «ОТГ – Військово-промисловий комплекс», «ОТГ – Соціальне забезпечення», «ОТГ – Природне життєве середовище», «ОТГ – Економічне середовище». Визначено об'єкт оптимізації суперсистеми та методи підвищення її надійності. Серед цих методів поряд з основним – резервування різного роду, провідним методом зовнішнього доповнення системи є диференційований оборонно-соціо-еколого-економічний бухгалтерський облік.

Ключові слова: концепція, облікове забезпечення, оптимізація управління, ОТГ, бухгалтерський облік.

CONCEPT OF ACCOUNTING OPTIMIZATION OF GOVERNANCE OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES OF UKRAINE

United territorial communities (hereinafter referred to as UTCs) are increasingly working towards meeting the social and environmental needs of citizens, but their creation must be accompanied by the formation of an effective mechanism for managing them. Every community needs to accumulate sufficient resources and organizational capacity to provide public services in order to solve local problems in real life and to organize the living space of each citizen. Management information needs are ensured by proper accounting and reporting. The authors study the information support for the optimization of management of domestic ATG on a multifunctional basis and reflect the concept of ensuring the optimization of management of UTCs in Ukraine. All factors influencing governance were grouped into the following main groups: defense, social, environmental, and economic. On the basis of a comprehensive study of the domestic UTC management system, the directions of use and further development of management optimization in the economy on the needs of the UTC were identified, the model of the optimization of the UTC management was developed, the potential of the existing domestic accounting and reporting system as an information base for the optimization of the UTC management was developed, and the concept of accounting security was developed optimization of UTC management. The tasks are solved in a unified system “UTC – External environment”, using the systematic method of scientific research, cybernetic approach of economic-mathematical modeling, abstraction and formalization. The system includes such separate subsystems; “UTC-Military-Industrial Complex”, “UTC-Social Security”, “UTC-Natural Environment”, “UTC-Economic Environment”. The object of optimization of a supersystem and methods of increasing its reliability have been identified. Among these methods, along with the main one – reservation of all kinds, the leading method of external supplementation of the system is differentiated defense-socio-ecological-economic accounting. Its introduction will not contradict the existing national accounting and reporting system, but it will allow to obtain adequate information base for making objectively necessary optimal management decisions by community leaders.

Keywords: concept, accounting security, developed optimization, UTC, accounting.

JEL classification: C1, M41, O20, O18.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку на економіку України впливає низка негативних чинників. Бойові дії на Сході України, екологічна криза, недостатній рівень суспільного виробництва, прорахунки в управлінні економікою зумовлюють

низький рівень життя населення, соціальну напруженість, масштабну трудову міграцію. Пріоритетним стало питання підвищення рівня обороноздатності й національної безпеки. Метою Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промисло-

вого комплексу України є сприяння створенню цілісної системи оборонно-промислового комплексу на принципах збалансованості відповідно до потреб внутрішнього і зовнішнього ринку [1]. При цьому результати виконання Програми очікують не лише у військовій сфері, а й в економічній, соціальній, екологічній, тому поліфункціональні.

Оборонно-промисловий комплекс неможливо реформувати відокремлено від усієї економіки країни. Об'єктивно малася умова та назріла нагальна потреба у ефективній реорганізації управління національною економікою на всіх рівнях. Попередні наукові дослідження здійснювалися у напрямі розроблення концепції поліфункціонального реформування економіки України [2]. Чинники впливу на управління було запропоновано об'єднати у такі основні групи: оборонні, соціальні, екологічні, економічні.

У сучасних умовах реалізації курсу нашої країни на децентралізацію управління економікою на передній план виступає управління об'єднаними територіальними громадами (ОТГ). Сьогодні ОТГ охопили вже понад третину території України (22%). Лідери зі створення громад – Івано-Франківська, Одеська та Київська області. Станом на травень 2019 р. в Україні було створено 903 ОТГ. У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України [3] зазначено, що до 2025 р. 100% жителів України проживатимуть у спроможних громадах і за планом реформи в країні має бути створено 1 289 ОТГ. Кожна громада для реального вирішення локальних проблем та організації життєвого простору кожного громадянина матиме достатні ресурси та організаційні спроможності надавати публічні послуги. Тобто наявні необхідні й достатні умови оптимізації управління ОТГ на поліфункціональних засадах.

Для реалізації оптимального поліфункціонального управління економікою на всіх рівнях потрібна адекватна інформаційна база, яку може надати лише відповідний бухгалтерський облік. Об'єктивно склалися необхідні й достатні умови формування спроможних об'єднаних територіальних громад на базі принципово нового методологічного підходу до управління ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [4] зазначено, що суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст. Загалом цей Закон орієнтований на створення правових засад щодо сприяння організації спроможних територіальних громад із метою поліпшення забезпечення потреб громадян, якісного надання їм соціальних послуг, забезпечення сталого розвитку території, ефективного використання бюджетних коштів.

Організаційно-правові засади співробітництва територіальних громад, його принципи, форми, механізми, стимулювання, фінансування та контроль визначає Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [5].

Прийнято ще цілу низку відповідних законодавчих актів щодо ОТГ. Проте погоджуємося з думкою Д.О. Скупченко [6], що нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад недостатнє. Дійсно, треба прийняти цілу низку правових актів із регулювання функціонування ОТГ, а саме головні щодо реалізації повноважень їх органів управління

для прийняття оптимальних рішень із питань оборонної, соціальної, екологічної й економічної (підприємницької) діяльності, а не лише орієнтувати об'єднані громади на різноманітне бюджетне фінансування для стимулювання їх створення. Зазначені недоліки характерні і для методичних розробок, орієнтованих на пропаганду переваг ОТГ для стимулювання їх створення в сучасних умовах бюджетного фінансування. Зокрема, популярно роз'яснюють алгоритми створення ОТГ та витрачання об'єднаних територіальних ресурсів [9–11]. Упродовж листопада 2018 р. – травня 2019 р. ДУ «Інститут регіональних досліджень» ім. М.І. Долішнього НАН України проводив експертні опитування серед представників органів місцевого самоврядування ОТГ, досліджуючи їхнє соціально-економічне становище [11]. При цьому окремо досліджували результати функціонування окремо ОТГ Карпатського регіону та Центральної України.

Зазначимо, що, досліджуючи проблеми функціонування ОТГ, до їх переліку не було включено проблему низької ефективності прийняття управлінських рішень, яка, безумовно, має високий коефіцієнт кореляції щодо 11 із зазначених 11 проблем. І за рамуванням проблем розвитку ОТГ за рівнем гостроти ця проблема є найбільш гострою. Тому не дивно, що, наприклад, для ОТГ Карпатського регіону основними інструментами є: субвенція на формування інфраструктури (100%), програми обласного рівня (64%), субвенція на соціально-економічний розвиток окремих територій (60%), кошти Державного фонду регіонального розвитку (54%) тощо, тобто стимулюється відсутність зацікавленості діяльності ОТГ із власного економічного розвитку за рахунок упровадження ефективного управління. Позитивним лише є те, що ОТГ усе більше працюють у напрямі задоволення соціальних та екологічних потреб громадян – членів ОТГ. Проте це вимушені заходи, адже, наприклад, у Карпатському регіоні найважливішою екологічною проблемою є забруднення води (58%) та несприятливі природні процеси або стихійні лиха (57%). Тобто спроможність ОТГ ще на недостатньому рівні.

Останнім часом більшість країн світу розвивається у напрямі децентралізації управління та розширення прав регіонів, у т. ч. держави з високим рівнем централізації управління, такі як Великобританія, Португалія, Франція [11, с. 23]. У нашій же країні ще в 1991 р. на конституційному рівні узаконено централізовану модель територіального устрою. Погоджуємося з думкою, яку продукують автори М.М. Іжа та А.П. Маєв, що на сучасному етапі курс на децентралізацію в Україні має специфічні перешкоди та уможливує її ефективність лише формуванням самодостатніх й фінансово спроможних територіальних громад [12]. Слушним є також те, що укрупнення територіальних одиниць є спільною рисою європейських реформ. При цьому лише фінський досвід надає теоретичну можливість виключно добровільного об'єднання громад, адже це потребує значних фінансових затрат. Тому за обмежених бюджетних ресурсів в Україні винятково добровільне об'єднання громад не буде успішним. Проте, на нашу думку, якщо держава об'єктивно змушена використовувати певні примусові заходи для створення дієздатних ОТГ, треба надати ефективний механізм управління ними.

Зазначена проблема законодавчо не розв'язана. Методологічне її забезпечення теж недостатнє. Наявні напрацювання з ресурсного забезпечення, маркетингу [13], просторового планування [14] ОТГ. Є певні дослідження й щодо управління функціонуванням ОТГ, проте вони недієздатні через відсутність адекватної інформаційної бази, яку може забезпечити лише модернізована обліково-звітна система України.

Мета статті полягає у розробленні моделі оптимізації системи поліфункціонального управління ОТГ і теоретичної концепції її облікового забезпечення.

Виклад основного матеріалу. Ураховуючи необхідність поліфункціонального управління ОТГ, дослідження орієнтувалося на врахування основних груп чинників впливу. Тому було виокремлено такі підсистеми у єдиній системі: «ОТГ – Зовнішнє середовище»; «ОТГ – Військово-промисловий комплекс»; «ОТГ – Соціальне забезпечення»; «ОТГ – Природне життєве середовище»; «ОТГ – Економічне середовище».

Дослідження показало, що зазначена система повинна бути територіально орієнтованою, складною, відкритою, мати ієрархічну систему управління зі спеціальним органом управління. При цьому система має бути такою, що самоорганізується, має зворотний зв'язок (як позитивний, так і негативний), інваріантність, активу взаємодію із середовищем, стохастичну структуру, адаптивну поведінку з рівновагою різноманітних цілей системи. Для цієї системи характерним є досить високий рівень невизначеності. Тут потрібно здійснювати адаптивне дуальне управління на базі стану рівноваги, з часом прямуючи до оптимального. Потрібна ієрархічна і просторова структуризація системи, організуючи розроблення управлінських рішень на всіх її рівнях із використанням принципу зовнішнього доповнення, раціоналізуючи канали зв'язку між керуючою і керованою системами, маючи на меті досягнення оптимального рівня працездатності системи, мінімізуючи її поступові відмови й повністю виключаючи раптові відмови системи.

Визначено об'єкт оптимізації системи «ОТГ – Зовнішнє середовище» (рис. 1). Це відтворювана система управління ОТГ із терміном служби не менше п'яти років і оптимальним рівнем напрацювання на відмову.

У системі управління ОТГ достатньо великий рівень невизначеності, тому було проведено спеціальне дослідження щодо визначення ефективних методів підвищення надійності цієї системи (рис. 2). Концептуальна динамічна стохастична модель оптимального управління ОТГ має вигляд:

$$\sum_{t=1}^T \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n \left\{ \sum_{k=1}^K [\bar{c}_{ijk}(t) + \bar{p}_{ijk}(t)] x_{ijk}(t) + \bar{d}_{ij}(t) \sum_{k=1}^K x_{ijk}(t) \right\} \rightarrow \min$$

$$\sum_{k=1}^K x_{ijk}(t) \geq \bar{b}_{ij}(t); i = \overline{1, m_1} \quad i = \overline{m_3 + 1, m}; j = \overline{1, n}; t = \overline{1, T};$$

$$\sum_{k=1}^K x_{ijk}(t) = \bar{l}_{ij}(t); i = \overline{1, m_1} \quad j = \overline{1, n}; t = \overline{1, T};$$

$$\sum_{j=1}^n [\sum_{k=1}^K x_{ijk}(t) - \bar{b}_{ij}(t)] = Q_i(t); i = \overline{1, m_1} \quad i = \overline{m_3 + 1, m}; t = \overline{1, T};$$

$$\sum_{j=1}^n x_{ijk}(t) \leq \bar{a}_{ik}(t); i = \overline{1, m} \quad k = \overline{1, K}; t = \overline{1, T};$$

$$x_{ijk}(t) \geq 0; i = \overline{1, m} \quad j = \overline{1, n}; t = \overline{1, T},$$

де i – індекс продукції (виробів, робіт, послуг) щодо оборонної ($i = \overline{1, m_1}$), соціальної ($i = \overline{m_1 + 1, m_2}$), екологічної ($i = \overline{m_2 + 1, m_3}$), економічної (підприємницької) діяльності ($i = \overline{m_3 + 1, m_4}$) ОТГ; $j = \overline{1, n}$; $t = \overline{1, T}$;

j – індекс споживачів продукції ($j = \overline{1, n}$);

k – індекс постачальників продукції ОТГ ($k = \overline{1, K}$);

t – індекс календарних періодів ($t = \overline{1, T}$);

$\bar{c}_{ijk}(t)$ – математичне сподівання сукупних витрат на одиницю продукції i -го виду k -го постачальника для j -го споживача в період t ;

$\bar{p}_{ijk}(t)$ – математичне сподівання вартості транспортних витрат на одиницю продукції i -го виду від k -го постачальника до j -го споживача в період t ($i = \overline{1, m_1} \quad i = \overline{m_3 + 1, m}$);

$\bar{d}_{ij}(t)$ – математичне сподівання витрат від дефіциту i -ї продукції у j -го споживача в період t ;

$\bar{b}_{ij}(t)$ – математичне сподівання потреб j -го споживача у виробі (продукції) i -го виду в період t ;

$\bar{l}_{ij}(t)$ – математичне сподівання потреб j -го споживача робіт, послуг i -го виду ($i = \overline{1, m}$) в період t ;

$\bar{a}_{ik}(t)$ – математичне сподівання потенціалу (виробничих потужностей) щодо i -го виду продукції у k -го постачальника в період t ;

$Q_i(t)$ – оптимальний розмір запасів у ОТГ виробів i -го виду ($i = \overline{1, m_1} \quad i = \overline{m_3 + 1, m}$) в період t ;

$x_{ijk}(t)$ – шуканий обсяг поставок (надання) продукції i -го виду j -му споживачу від k -го постачальника в період t .

У моделі оптимізації поліфункціонального управління передбачена за критерієм мінімуму вартісного інтегрального ефекту від оборонної, соціальної, екологічної та економічної (підприємницької) діяльності ОТГ. При цьому втілено основний метод підвищення надійності системи «ОТГ – Зовнішнє середовище» – резервування.

Зазначимо, що поряд з основним методом для підвищення надійності зазначеної системи, для забезпечення реалізації оптимальних управлінських рішень необхідне застосування методів зовнішнього доповнення. Передусім це стосується диференційованого оборонно-соціо-еколого-економічного бухгалтерського обліку і відповідної звітності. Без цього неможливо забезпечити адекватну інформаційну базу, і система буде недієздатною.

Діюча вітчизняна обліково-звітна система пристосована до поліфункціонального управління економікою, у т. ч. й ОТГ. На сучасному етапі її розвитку директивно-нормативна база містить лише можливість обліку частини екологічних витрат. Існуюча екологічна статистична звітність не віддзеркалює усіх результативних екологічних показників діяльності ОТГ. Ми пропонуємо використати результати досліджень щодо екологізації бухгалтерського обліку і фінансової звітності в Україні [15], у яких на аналітичному рівні в рамках чинного Плану рахунків бухгалтерського обліку чинні форми фінансової звітності доповнюються спеціальними додатковими статтями.

Теоретична концепція облікового забезпечення оптимізації управління ОТГ передбачає такі етапи:

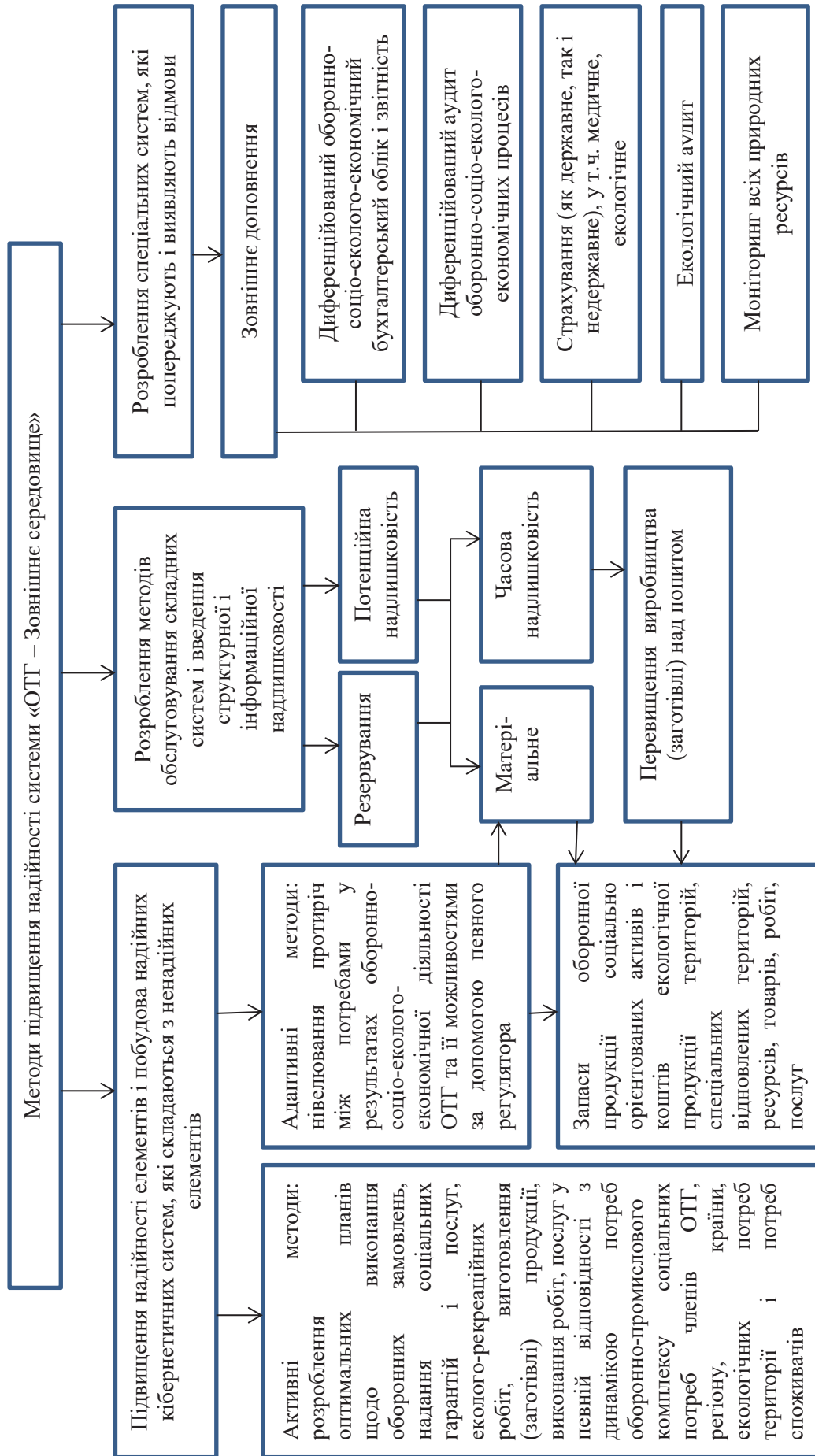

Рис. 2. Методи підвищення надійності системи управління ОТГ

– розробити Робочий план рахунків бухгалтерського обліку для кожного господарського суб'єкта в рамках ОТГ із зазначенням усіх аналітичних рахунків щодо усіх видів діяльності, згрупувавши їх за зазначеними вище напрямками (оборонно-соціо-еколого-економічними);

– доповнити для кожної юридичної особи в рамках ОТГ чинні форми фінансової звітності спеціальними оборонними, соціальними й екологічними статтями залежно від суттєвості відповідних вартісних показників;

– упровадити диференційовану консолідовану звітність по ОТГ, виокремлюючи результати оборонної, соціальної, екологічної та економічної (підприємницької) діяльності. При цьому за можливості доцільно максимально застосовувати спрощену форму обліку для юридичних осіб у рамках ОТГ.

Обов'язковою умовою мало б бути створення комісії для обліку національного багатства ОТГ та запровадження ефективних механізмів незалежного контролю його наявності, формування і використання за оборонно-соціо-еколого-економічними напрямками.

Висновки. Таким чином, на основі застосування комплексного, системного кібернетичного підходу до проблеми формування спроможних територіальних громад, запроваджені моделі оптимізації системи поліфункціонального управління ОТГ та досліджених методів підвищення надійності системи розроблено теоретичну концепцію її облікового забезпечення. Концепція дає змогу без суттєвих матеріальних і трудових затрат упровадити диференційований оборонно-соціо-еколого-економічний бухгалтерський облік і відповідну звітність для ОТГ. Це не лише не вступає у протиріччя з діючою національною обліково-звітною системою, а в її рамках дає змогу одержувати адекватну інформаційну базу для прийняття об'єктивно необхідних оптимальних управлінських рішень. Розробники програмного забезпечення обліку можуть легко адаптувати для цього наявні сервісні програми.

Ми продовжуємо дослідження з облікового забезпечення екологічного управління в економіці країни. Перспективним є напрям соціальної діяльності, особливо стосовно ОТГ.

Список використаних джерел:

1. Концепція Державної цільової програми реформування та розвитку оборонно-промислового комплексу України на період до 2020 року : Розпорядження / Кабінет Міністрів України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-2016-%D1%80> (дата звернення: 20.02.2020).
2. Лебедевич С.І. Концепція поліфункціонального реформування економіки України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. Т. 1. № 2. С. 189–191.
3. Програма діяльності Кабінету Міністрів України. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 187. С. 5–12.
4. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України від 5 лютого 2015 р. № 157-УІІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (дата звернення: 20.02.2020).
5. Про співробітництво територіальних громад : Закон України від 17 червня 2014 р. № 1508- УІІ. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 20.02.2020).
6. Скупченко Д.О. Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в Україні. URL : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/07.pdf> (дата звернення: 21.02.2020).
7. Покроковий алгоритм дій щодо організації діяльності ОМС ОТГ, перші вибори яких відбулися 29.04.2018 : методичні рекомендації та зразки документів / В. Козіна та ін. Київ : Центральний офіс реформ при Мінрегіону, 2018. 8 с.
8. Як створити ОТГ? Алгоритм процесу об'єднання громад та проведення виборів. URL : <https://oda.odessa.gov.ua/decentralizacia-ta-obednanna-gromad/ak-stvoriti-otg-algoritim-procesu-obednanna-gromad-ta-provedenna-vivoriv> (дата звернення: 20.02.2020).
9. Усе для об'єднаних територіальних громад: найбільш часто вживані запитання і відповіді. URL : [http://despro.org.ua/upload/medialibrary/OTG_Frequently%20asked%20questions%20\(1\).pdf](http://despro.org.ua/upload/medialibrary/OTG_Frequently%20asked%20questions%20(1).pdf) (дата звернення: 22.02.2020).
10. Соціально-економічне становище об'єднаних територіальних громад : науково-аналітичне видання. Львів : ДУ Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України, 2019. 65 с. URL : <http://ird.gov.ua/irdp/p20190034.pdf> (дата звернення: 20.02.2020).
11. Основи регіонального управління в Україні / В.М. Вакуленко та ін. Київ : НАДУ, 2012. 576 с.
12. Іжа М.М., Маєв А.П. Публічне врядування в Україні: стан, виклики та перспективи розвитку. *Утворення спроможних територіальних громад – європейський досвід для України* : матеріали щорічн. Всеукр. наук.-практ.конф., м. Київ, 25 травня 2018 р. Київ : НАДУ, 2018. С. 6–8.
13. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг : навчальний посібник / Г.А. Борін та ін. Київ, 2017. 107 с. URL : <http://www.slg-coe.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/%D0%A0%D0%B5%D1%81%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BD%D0%B5-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D0%BF%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%9E%D0%A2%D0%93.pdf> (дата звернення: 22.02.2020).
14. Щеглюк С.Д. Просторове планування об'єднаних територіальних громад в умовах другого етапу децентралізації : науково-аналітична записка. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», 2019. 22 с.
15. Лебедевич С.І., Клим Н.М., Хомик Х.Р. Обліково-аудиторське забезпечення підприємств лісового господарства для сталого розвитку України : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2014. 268 с.

References:

1. Konceptsiya Derzhavnoyi cil'ovoyi programy` reformuvannya ta rozvy`tku oboronno-promy`slivogo kompleksu Ukrayiny` na period do 2020 roku [The Concept of the Government Target Program of Reform and Development of the Defense-Industrial Complex of Ukraine for the Period up to 2020]: URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-2016-%D1%80> (accessed: 20.02.2020).
2. Lebedevy`ch S.I. (2016) Konceptsiya poli funktsional`nogo reformuvannya ekonomiky` Ukrayiny` [Concept of multifunctional reform of the Ukrainian economy], *Visny`k Xmel`ny`cz`kogo nacional`nogo univrsy`tetu: Naukovy`j zhurnal. Ekonomichni nauky`*. T.1, pp. 189-191.

3. Uryadovyy`j kur'yer (2019) Programa diyal`nosti Kabinetu Ministriv Ukrainy [Program of activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine], № 187, pp.5-12.
4. Pro dobrovil`ne ob'yednannya tery`torial`ny`x gromad [About voluntary association of territorial communities]: Zakon Ukrainy` № 157-YiII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19> (accessed: 20.02.2020).
5. Pro spivrobitny`czstvo tery`torial`ny`x gromad [On cooperation of territorial communities]: Zakon Ukrainy` vid 17.06.2014 r. № 1508- YiI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (accessed: 20.02.2020).
6. Skupchenko D.O. Normaty`vno-pravove zabezpechennya rozvy`tku tery`torial`ny`x gromad v Ukraini [Legal support for the development of territorial communities in Ukraine]: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-2/doc/3/07.pdf> (accessed: 21.02.2020).
7. V. Kozina, L. Fedchenko, S. Demy`lenko, T. Stankus. (2018) Pokrokovy`j algory`tm dij shhodo organizaciyi diyal`nosti OMS OTG, pershi vy`bory` yaky`x vidbuly`sya 29.04.2018 [A step-by-step algorithm for organizing the activities of the OGS OGS, the first elections of which took place on 04.29.2018]: metody`chni rekomendaciyi ta zrazky` dokumentiv. Ky`yiv: Centr.ofis reform pry`m Minregioni, 8p (in Ukrainian).
8. Yak stvory`ty` OTG? Algory`tm procesu ob'yednannya gromad ta provedennya vy`boriv [How to create a UTC? An algorithm for the process of community integration and elections]: <https://oda.odessa.gov.ua/decentralizacia-ta-obednanna-gromad/ak-stvoriti-otg-algoritm-procesu-obednanna-gromad-ta-provedenna-vivoriv> (accessed: 20.02.2020).
9. Use dlya ob'yednany`x tery`torial`ny`x gromad: najbil`sh chasto vzhly`vani zapy`tannya i vidpovidi [All for a united territorial community: frequently asked questions and answers]: [http://despro.org.ua/upload/medialibrary/OTG_Frequently%20asked%20questions%20\(1\).pdf](http://despro.org.ua/upload/medialibrary/OTG_Frequently%20asked%20questions%20(1).pdf) (accessed: 22.02.2020).
10. Insty`tut regional`ny`x doslidzhen` im. M.I. Dolishn`ogo NAN Ukrainy` (2019) Social`no-ekonomichne stanovy`shhe ob'yednany`x tery`torial`ny`x gromad [Socio-economic situation of the united territorial communities]: Zaxid VS Centr: Naukovo-analyt`chne vy`dannya. L`viv: DU Insty`tut regional`ny`x doslidzhen` im. M.I. Dolishn`ogo NAN Ukrainy`, 65 p. (in Ukrainian).
11. Vakulenko V.M. Orlaty`j M.K., Kujbida V.S. ta in. (2012) Osnovy` regional`nogo upravlinnya v Ukraini [Fundamentals of regional governance in Ukraine]. Ky`yiv, 576 p. (in Ukrainian).
12. M.M. Izha, A.P. Mayev (2018) Utvorennya spromozhny`x tery`torial`ny`x gromad – Yevropejs`ky`j dosvid dlya Ukrainy [Creating Able Territorial Communities – A European Experience for Ukraine]. Materialy` shhorichn. Vseukr. nauk.-prakt.konf. Ky`yiv, 25.04. 2018 r.): u 5 t. /za red. V.S. Kujbidy`, M.M. Bily`ns`koyi, O.M. Petryuye. Ky`yiv. T.3. p.6-8 (in Ukrainian).
13. G.A. Borin, V.M. Vakulenko, N.M. Gry`nchuk ta in. (2017) Resursne zabezpechennya ob'yednanoyi tery`torial`noyi gromady` ta yiyi markety`ng [United Territorial Community Resources and Marketing]: navch.posibn. Ky`yiv, 107 p. (in Ukrainian).
14. Shheglyuk S.D. (2019) Prostorove planuvannya ob'yednany`x tery`torial`ny`x gromad v umovax drugogo etapu decentralizaciyi: naukovo-analyt`chna zapy`ska [Spatial Planning of United Territorial Communities under the Second Phase of Decentralization: A Scientific and Analytical Note.]. L`viv: DU “Insty`tut regional`ny`x doslidzhen` im.M.I. Dolishn`ogo NAN Ukrainy`”. 22 p. (in Ukrainian).
15. Lebedevych S.I., Klym N.M. Khomyk Kh.R. (2014) Oblikovo-audytorske zabezpechennya pidpryiemstv lisovoho hospodarstva dlia staloho rozvytku Ukrainy [Accounting and auditing support of forestry enterprises for sustainable development of Ukraine]: monohrafiia. Lviv : Liha-Pres, 268 p. (in Ukrainian).